

központi szereplők mintha ki lennének vágva az élet tágabb, emberi összefüggéseiből. Sorsukat, tevékenységüket csak egymáshoz való viszonyuk és egészen elvont történelmi tényezők határozzák meg.

Mégis születnek a regényben rémek figurák. A legjobb Altschuler, a „régí iskolához” tartozó, életidegen funkcionárius. (Milyen rokonszenves a romantikának ez a maradánya, hogy Moldova még beszélő neveket is használ!) És felejtetetlen a szép szerelem, Bóna Erzsi tatár arca, naiv, szomorú ragaszkodása a kezei közül kisklő Flandera Jánoshoz. Az ő sorsa és Flandera nosztalgikus búcsúzása a tizenkétházaktól ihleti a regény legköltőibb oldalait.

Egyesek azt állítják, hogy Moldova első kötetének megjelenése óta nem írt olyan jót, mint korai novellái. Soha nem hittem ebben az elméletben. Az *idegen bajnok* írója indulásakor új hangot hozott, feltűnése izgalmas meglepetés volt. Később már ismerték, senkit sem lepett meg, hogy jót írt. Ez az optikai csalódás tévesztette meg a kritikát. Amúgy is hajlamos a tévedésre: az *Esték a téren* novelláit glosszák özöne támadta, kötetbe gyűjtve ünnepelték őket. Moldova művészete első novellái óta gazdagodott, új műfajokat hódított meg, intellektuálisan árnyaltabbá vált. Művészetét csak a bőség zavara fenyegeti: a feszített termelés lazább minőség ellenőrzése, a rutin uralma a gyorsaság érdekében. Első novellái 1955-től láttak napvilágot, első kötete csak 1962-ben jelent meg. Mások, kevésbé tehetségesek, rövidebb idő alatt jutnak ideig. Nem igaz, hogy a körülmények nem befolyásolják az írókat. A kezdő évek kényszerűen lassított üteme veszteség volt, most már veszteség is marad. Az akkor megíratlan novellákat nem lehet ma évi három könyvvel pótolni.

Vannak gyengébb művei. De művészetének anyaga — hiszem — nem romlik. Legutóbb megjelent riportja (*Az ország legmélyebb pontja*) érintetlenül friss valóságérzékről tanúskodott. Nem volt benne semmi romantikus, semmi a nagy építkezés könnyen előállítható feszült légköréből. 1968-ban élő emberek kis gondjairól, kis munkájáról szólt. Eseménytelen, „szürke” írás — kemény és igaz: izgalmas.

BIBÓ LAJOS: SUBÁSOK

Huszonhat elbeszélés olyan íróról, akinek életműve tízszer annyi vaskos kötetet is megtöltene, csak hozzáértő, lényeglátó válogatás alapján adhat hitteles képet. Bibó Lajos elbeszéléseinek nemrég megjelent ízléses, szép kiadása teljesíti ezt a kívánalmat. Érzékelteti a lírai, epikai és drámai elemek szinte állandó jelenlétét az író legtöbb alkotásában. Innen a regények színpadra kívánczó, nemcsak a lélekben, hanem gyakran ténylegesen is tomboló vad konfliktusai, a drámákban olykor széles esetvonalásokkal festett életképszerűség, az elbeszélések balladisztikus hatása és a finom líraiság, amely az örök természet, a föld éltető ereje és az emberi jószág nyomán oly megható gyöngédséggel tör fel a lelkekben.

Vásárhely és Szeged környéke tanyai magyarjainak súlyos gondokkal, gyakran halált érlelő megpróbáltatásokkal terhes hétköznapi éleveníednek meg az elbeszélések lapjain. A háttérből azonban csak egyes arcképek villannak elő, a nagyobb közösség, a társadalom szerkezete, a történelmi körülmények, amelyek az egyén sorsát sokféleképpen befolyásolják és végső fokon determinálják, nem kerülnek reflektorfénybe, mindössze néhány szórványos adat

árulkodik róla, hogy az első világháború előtti és a két háború közti korszakban járunk. Az írói látásmód azt sugalmazza, hogy alakjainak életútja a természet törvénye szerint alakult örök emberi, örök paraszti sors kiteljesedése. Ezért tulajdonít az egyéni alkatnak, az érzésvilágnak, több esetben pedig az állati ösztönöktől fűtött indulatnak sorsdöntő szerepet. A féktelen gyűlöletté fokozódó, ölési mámorba hajszoló indulat apát és fiút (*A föld, A legény*), embert és állatot (*Kardos magára marad, Szellő*), egymás mellé került útitársakat (*Augusztus*), szomszédokat (*Ordások*), házastársakat (*Nincs beszéd, A holdfény mutatja az utat*), szegényt és szegényt (*Kenyér*) úgy egymás ellen lendít, hogy elvakult küzdelmük nemegyszer gyilkos viadalhoz, olykor fizikai pusztuláshoz vezet.

Néhány novella mondanivalója mélyen az a közmondássá fogalmazódott népi tapasztalat is fölfedezhető, hogy „a baj nem jár egyedül” és „szegény embert még az ág is húzza” (*Esik az eső, István komázni jár, ill. Árvák*). Ez a szemlélet egyszerre mutatja az író erényeit és világnézetének korlátait. A szegények életét megkeserítő családások, szerencsétlenségek, sorscsapások ábrázolása néhány esetben döbbenetes

és megrendítő. A cselédsorban élő szerencsétlen fiatal házaspár találkozási kísérletének meghiúsulása (*Árvák*), vagy a nehéz kubikmunkán lóvásárlás reményében magát és feleségét agyonhajszoló szegény parasztember tragédiája az írói kvalitás olyan bizonyítéka, amely anank idején Móricz Zsigmondot is föllelkesítette. A szegényparaszti nyomorúság mélyebb okát, a történelmi és társadalmi viszonyok közvetlen vagy közvetett szerepét és a megváltoztatásukra irányuló törekvések jogosultságát viszont nem éreztetik ezek az elbeszélések. Bibó parasztjainak küzdelme főként az időjárással, árvízzel, egymás önzésével, kapzsiságával, tűzvénnyel és az állatokkal folyik. Eközben tűnik ki néhány jellemvonásuk is: a hihetetlen fizikai erőfeszítésekre való képesség, a macacsság, a gyanakvással párosult ravaszság, ugyanakkor a mély emberség, a nehézkes mozdulatokkal és szükségzavással palástolt jószívűség, gyöngédség és másokért érzett felelősségtudat.

A történelmi és társadalmi viszonyok felszíni kezelését mutatja, hogy az anyagi problémák néhány elbeszélésben aránylag könnyen oldódnak meg. A férjét veszített szegény paraszttasszony igen rövid ismeretség után otthont talál két kis gyermekével együtt a magános gazda tanyájában (*Piros hazatér*). A leégett tanyaépületeket, illetve házat egy jó termés után nemcsak a módos gazda (*A föld*), hanem a szegény aratómunkás is látszólag könnyen fölépíti (*Kotormán*). Nem tekinthető tipikusnak az sem, hogy a sorscsapások sorozata nyomán mindenétől megfosztott szegényembert egyik gazda jószívűsége állítja talpra (*István komázni jár*).

A valóságtól való elszakadás és a mesék világába emelkedés néhány elbeszélésben különösen szembetűnő (*Nincsenek messze a mezők*, *Tenge-*

ren). A föld és nép, ember és állat misztikus egységének, különleges kapcsolatának érzékeltetése azonban Bibónál éppúgy, mint Tamási Áronnál, nem a Giono-féle dekadencia jelentkezése, hanem a bensőséges népbábrázolás megnyilvánulása.

Az alföldi betyárvilágot idéző két kis történet (*Pogányok*, *Mögszületött*) romantikája és misztikája nem válik akadályává annak, hogy az író az alföldi paraszt beszédéből és észjárásából megteremtse a maga külön világát. Eről a képességről érezte meg Móricz és ezzel kapcsolatban írta Bibóról: „Amit tud, azt senki se tudta eddig köztünk, sem Mikszáth, sem Tömörkény, sem más.” Valóban legnagyobb erénye ennek a kötetnek is, hogy az alföldi parasztság gondolkodásmódban, beszédében, szokásokban, életszemléletben, mozdulatokban, cselekvésben és életmódban kifejeződő sajátosságait nagy elhithető erővel örökíti meg. Az író él azzal az örökséggel, amelyről élete alkonyán az alföldi piktúra nagymestere, Tornyai János így nyilatkozott: „Nemcsak nagyon jóleső érzés, de egyenesen nagy dolog, ha valaki — különösen művészember — Hódmezővásárhelyen szívhatta magába az édesanyja tejét, s ezzel együtt a vásárhelyi végtelen pusztát futóbetyárjaival, dalaival, a selymes Tisza-partot virágjaival, az itteni nép ősegszerű beszédével és bölcsességével.”

A „couleur locale” varázsa mellett az előadás tömörsége, világossága, a szerkesztés ökonómiaja és a leírások meleg lírával áthatott szemléletessége is a kötet művészi erényeihez tartozik. Az egyes elbeszélések keletkezési ideje nincs föltüntetve, talán ez is a benünk föltárt világ „időtlenységét” próbálja szuggérálni. (*Magvető Könyvkiadó 1968.*)

SIPKA SÁNDOR

SZABÓ MAGDA: KATALIN UTCA

Szabó Magda új regénye, a *Katalin utca* merész és meghökkentő, egyrangú a *Freskó*-val és *Az őz*-zel. A szerkesztőkészség Szabó Magdának eddig is elsődleges ismertetőjegye volt. Új regényében a bravúrosan szilárd szerkesztés funkcionális értékű. A megtervezett és elemeiből pontosan illesztett váz megbírja a gondolat súlyát.

A *Katalin utca* szerkezete első pillantásra önmagába visszatérő körnek látszik. Pedig spirális. Meghatározatlanul

folytatható és folytatódó spirális — az élet jelképe. A regény cselekménysora erre a spirálisra húzott merőleges egyenes, a metszőpontok más-más síkon, de pontosan egymás fölött helyezkednek el. Hogy egyes síkokat irreálisoknak minősítünk-e, másokat pedig reálisoknak — az örök spirális szemléletében szinte mellékes. Az élők apránként halnak el, hirtelen vagy lassú morzsolódással, de tovább élnek a halottak. Hol? Öregedésünk előrehalad-